

fogásnak sem volna rossz. (A harmincas években bizonyos élelmiszerek dobozában történelmi jeleneteket ábrázoló többszínnyomásos képeket lehetett találni, az akkori gyerekek lelkes szorgalommal gyűjtötték, csereberélték őket. — A szerk.) A gyerekek bizonyára megörülnének ennek.

A könyvek tisztelgetése, a közvagyon megbecsülésére egyaránt nevelne, ha szigorúban ellenőriznék az iskolákban a felhasznált képek lelőhelyét. Ez az intézkedés a könyvtárak állományának legdrágább köteteit mentené meg a selejteztéstől.

Az állományvédelem gondját tehát a könyvtárosok képtelenek egyedül megoldani. A fenti bajok orvoslása azért is rendkívül fontos és sürgős, hogy ne kelljen mindig előlről kezdeni a gyerekkönyvgyűjtemények kiépítését.

Pápayné Kemenczey Judit

iskola és könyvtár

Könyvtárat az ötvenezer kötetből!

Mocsarak, lápok, szigetek gyűrűjében terült el egykor a Hód-tó, amelyről Hódmezővásárhely a nevét kapta. Árpád-kori település: nevét már XIII. századi okiratok is említik. A török hódoltság idején kétszer is földig rombolták a várost, lakóit elhurcolták. Vásárhely azonban újra meg újra talpraállt. Ötezer tanyáját kemény, nyakas, ellenzéki földműves nép lakta. Már 1894-ben megalakult itt — Általános Munkás Olvasó Egylet néven — a földmunkások szocialista köre, amelyhez rövid idő alatt 700 tag csatlakozott. Elnöke Szántó Kovács János volt.

Vásárhely, illetve Csongrád megye legrégebbi középiskolájáról egy 1723. évi, január 15-i keltezésű okirat tudósít először. A református főgimnázium első törvénykönyve. A kézírásos „alkotmány” — ma úgy mondanánk: rendtartás — a latin, görög és héber nyelv, valamint a logika, filozófia, retorika és a teológia tanulását teszi kötelezővé; egyúttal körültekintően rendelkezik a tanulók magatartásáról is.

Hatezer diák végzett az idők folyamán ebben az iskolában, amelynek kétszázötven éves történetéhez ilyen nevek kapcsolódnak: Imre Sándor, Futó Mihály, Os-

váth Béla — a Nemzeti Színház későbbi fődramaturgia —, Tölcséry István, Bibó Lajos, Móricz Zsigmond, Lontay Margit, Németh László, Benyhe János, O. Nagy Gábor — és még sokan mások.

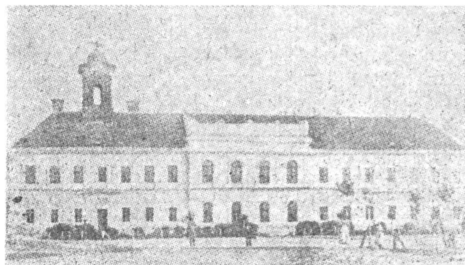
Gyűjtemény — ajándékozásokból

Iskola minden bizonnyal már a XVIII. század elején sem indulhatott meg könyvek nélkül, de az első hivatalos lajstrom — amely 150 könyvet sorol föl latin nyelven — az 1750-es évek végéről való. A *Törvénykönyv* hátsó lapjain bukkant rá *Imolya Imre*, a gyűjtemény tudós kezelője.

Az 1854-ben indult, nyomtatott *Tudósítvány* (évkönyv) -sorozat már rendszeresen említi a „könyvtárat” is. *Futó Mihály*, igazgató így ír róla 1897-ben:

„A gymnasium épületének a Kossuth-terre nyíló szárnyában van elhelyezve, külön e célra szánt, tágas és világos teremben, amelyben még két nagy polcz volna elhelyezhető...”

Ám a két nagy polcz hamarosan kevésnek bizonyult. Az állomány imponáló gyorsasággal növekedett — mindenekelőtt a nagymérvű adományozások által. Rangos egyházi és világi személyek, egyszerű lelkészek, volt tanárok és tanítványok, valamint a legkülönfélébb intézmények öntötték — szinte zúdították — ide a könyveket. Idekerült *Dr. Tölcséry István*, a legendás hírű, volt tanár-könyvtáros 1400 kötetes hagyatéka, a vásárhelyi pedagógus szakszervezet városi bizottságának 3000 kötetes, történeti értékű anyaga, *Imre Sándor* volt igazgató és *Kiss Lajos* néprajztudós magánkönyvtárának sok értékes darabja. De több ízben megajándékozta az iskolát az Oktatási, majd Művelődésügyi Minisztérium is; ötvenhétben pedig *Németh László* az

Az iskola épülete 1883-ban

Gyűjteményből — „könyvtár”

intézetnek adományozta egész Kossuth-díját — ötvenezer forintot! —, hogy abból könyveket vásároljanak. Maga az író némi ironiával beszél a nevezetes cselekedetről:

„... Engem ottlétem alatt öten sem hívtak meg asztalukhoz, s amikor évek múltva, betegen, a kollégiumba újra eljutottam, az első mondat, amit hallottam, az volt: »Tudod, mit mondott T. (Tölcsey István), amikor hallotta, hogy itt vagy? Ide mert jönni, amikor az Eckhardt *Balassi*-ját nem adta vissza«... a ráolvasásban nem volt rosszindulat: vásárhelyiség volt, a cerberus könyvtárosa jellemző mondat, amelyen nevetni illik, s amelyet én kissé vásárhelyiesen úgy toroltam meg, hogy ötvenezer forint értékű könyvet zúdítottam rá — belajstromozásra.»

Rengeteg ritka, értékes, kincset érő könyv gyűlt össze ötödfél évszázad alatt! Kétszáz sorozat iskolai évkönyv — tékába rakva. A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok” hatvanhét évfolyama. *Félegyházi Tamás*, debreceni prédikátor 1583-ból való teológiai könyve. *Temesvári Pelbárt* „Sermones”-e. Egy 1514-es *Biblia*, amely — a bejegyzések tanúsága szerint — *Erasmus*, *Szenczi Molnár Albert*, *Deák Molnár Albert* kezében is megfordult. Vagy a híres, 11 nyelvű *Calepinus Szótár*, az *Ambrosii Calepini Dictionarium* 1598-as, bázeli kiadása, amely valamennyi latin címszó 11 nyelvű megfelelőjét — „Ung.” címszó alatt lényegében a teljes, korabeli magyar szókincset is — tartalmazza.

A könyvritkaságok igen sok látogatót és kutatót vonzanak ide. Járt itt például egy belga művészküldöttség, amelynek tagjai — így mondják — egyszerűen nem tudtak hova lenni a csodálkozástól, hogy egy isten háta mögötti, alföldi magyar kisvárosban — a „Calepinus” „Belg” címszava alatt — az óflamand szókincs tárára bukannak.

A kétszázötven esztendőös Bethlen Gábor Gimnázium tanári és ifjúsági „könyvtára” ma, együttesen, mintegy 54 ezer kötetnyi anyaggal rendelkezik.

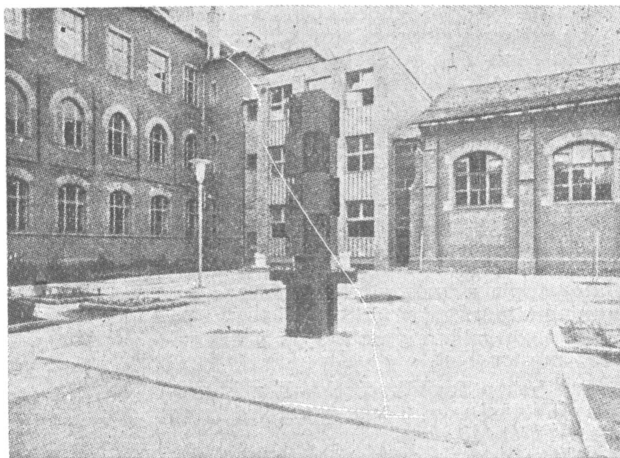
De „könyvtár”-e valójában, a szó igazi értelmében ez a páratlanul érdekes könyvgyűjtemény?

A kérdésre nehéz egyértelmű feleletet adni.

A 7000 kötetes „Ifjúsági Könyvtár” az I. emeleten, az anyag nagyobb részét tároló „Tanári Könyvtár” a földszinten foglal helyet. Impozáns fatáblába vésett szöveg fogadja a látogatót: *Németh László* a gimnázium udvarán álló díszes művű kútra szánta.

„Mi magyarok — olvasom a tábláról — mint a nyugati műveltségbe ékelte Kelet-darab, a beilleszkedésért s önmagunkért küzdve, sokszázados agóniában készítettük magunkban az öntvényt, amelyre a világműveltségnek is szüksége lehet. Irodalmunkban, mely mint nemzetgyógyító járt a nyugati műveltségre, Európa megőrzött fénye él, legnagyobbjainknak ugyanakkor lehetetlen volt Európa alatti mélységekre nem emlékezniök... [De] a körülmények sivár szorítása nem szólhat a cél magassága ellen! Nemzeti sorsunk mélységeiből, egyre világosabb, csak aspirációink s feladatvállalásunk szárnyalása tudhat kirántani. Az ifjúságnak joga, hogy az életet igényei és eszmái szerint újrafogalmazza. A halál ott kezdődik, ahol erről a jogáról tudatlanságból vagy a könnyebbet keresve — lemond.”

A „könyvtárba” lépve ezt a Németh László-i mélység-magasság kettősséget érezzük. *Imolya Imre*, a város szülötte, a gimnázium volt növendéke, a klasszika-filológia tudós tanára, Tölcsey utódként a gyűjtemény cerberus-örzöje, megejtő lelkesedéssel kalauzol a kincsek birodalmában. A látogatót azonban — a volt könyvtárost és sok pompás iskolai könyvtár ismerőjét — mindinkább elkomorítja „a körülmények sivár szorítása”. A félfomályos helyiség — ez volna az, amelyről *Futó Mihály* hetvenöt

Az iskola udvara a díszkúttal és az új épületszárnyal

éve mint „tágas terem”-ről írt? — ros-
katag polcain kettős-hármas sorokban
zsúfolódik nemzeti kincsünk egy része!

Az akkor már több mint másfél szá-
zada gyarapodó-halmozódó állományt
csak az 1900-as évek elején kezdték va-
lamiféle szakrendbe rakni. A 13 főcso-
portot a latin ábécé nagybetűivel, az al-
csoportokat kisbetűkkel jelölték.

Tölcsery tanár úr fogott hozzá, a har-
mincas években, a decimális osztályozá-
si rendszer kialakításához. Hősies egyé-
ni vállalkozására így emlékszik az egy-
kori tanítvány, az utód, *Imolya Imre*:

— Velünk, diákjaival együtt írta és
állította össze híres, úgynevezett „négy-
forgós” katalógusrendszerét. Nagy ládá-
kat csináltatott, ezeket „koporsó”-nak
nevezte, s beleillő, hatalmas katalógus-
kartonokat vágatótt hozzájuk. Többünket,
akik szívesen vállalkozunk erre a mun-
kára, betanított a címleírás szabályaira.
Írtuk buzgón a könyvtárban a renge-
teg kartont, de jól emlékszem, hogy
még este is nagy könyvsomagokkal
mentem haza, s otthon folytattam a ka-
talogusírást. A négy „forgó” a következő
egységekből állt: 1. *Sorkatalogus*, az 1908-
ban alkotott „könyvsorok” szerint; 2.
Betűrendes szerzői katalógus; 3. *Deci-
mális szakkatalogus*; és 4. *Címszó-*, illetve
földrajzi katalógus. Nemcsak az egész
könyvanyagot, hanem a folyóiratok nagy
részét is feldolgoztuk. *Analitikus cikk-
katalogust* — „repertóriumot” — készí-
tettünk például a *Nyugat* teljes sorozá-
táról! [Tölcsery István könyvtári tevé-
kenységéről lásd Vargha Balázs cikkét
is a Könyvtáros 1963. évi májusi számá-
ban. — A szerk.]

— Ápolja-e a könyvtár ezt a szép ha-
gyományt?

— Igen, már csak azért is, mert véle-
ményem szerint iskolai könyvtár nem
létezhet diákmunkatársak nélkül. A po-
litechnikai oktatás keretében 2 nyelvi
tagozatos osztályunk mintegy 20 tanuló-
ja vesz részt a *könyvtári gyakorlati fog-
lalkozásokon*. Saját tanmenetem alapján
két részre osztottam ennek a speciális
foglalkozásnak az anyagát: elméleti és
gyakorlati részre. A diákok megtanul-
ják a könyvtári ábécét, a leltárkönyv
kezelését, megismerkednek a csoportos
leltárkönyvvel, a bélyegzők használatá-
nak szabályaival, a címleírással, katalo-
gizálással, a raktári jelzetteléssel stb. El-
ellátogatunk a megyei könyvtárba, al-
kalmi bibliográfiákat állítunk össze, egy-
szóval sokoldalúan gyakoroljuk a könyv-
táros mesterséget.

Ezeknek a foglalkozásoknak a hagyó-
mány ápolásán felül van-e valami hasz-
nuk — céljuk?

— Már hogyné volna! Egyedül birkó-
zom ezzel a hatalmas könyvanyaggal,

hozzaértő és érdeklődő diákok segítsége
nélkül képtelen volnék hiánytalanul el-
végezni a feldolgozó munkát. Meg az-
tán: ezek a gyerekek leendő munkahe-
lyükön — esetleg — szakszerűen tudják
majd kezelni az üzemi-hivatali könyvtá-
rat. Ha meg egyetemre mennek, tudni
fogják, hogy hova, mihez nyúljanak, ha
forrásokra lesz szükségük. Hallom egyéb-
ként, hogy az országban több helyen is
bevezették ezeket a *könyvtári gyakorlati*
órákat. Nemrégiben az Országos Peda-
gógiai Könyvtártól járt itt valaki, tőle
hallottam, hogy *Gyulán* vizsgáznak és bi-
zonyítványt is kapnak a gyerekek, hogy
érettségi után alapképzettségű, tisztelet-
díjas könyvtárosként dolgozhassanak, ha
így hozza soruk. Jó lenne egyszer össze-
jönni, megbeszélni a problémákat, s kö-
zös tanmeneteket is kidolgozni!

— Hogyan fejlődik, él, dolgozik ma a
könyvtár?

— Tizenöt-húszezer forint ellátmányt
kapunk évente, a gyarapodásunk 6—800
kötet. Hetven folyóiratot járátunk, de
olvasóterem híján ezek nagy részét a ta-
náriban tároljuk. Gazdag letéti anyagot
helyezettünk el a különféle „tanszéke-
ken”; pl. a biológia, fizika, kémia „szak-
traktuson”. De ha nem jön valami gyors
segítség, akkor befulladás. Én is meg a
könyvtár is!

Meghökkentő szavak, fájdalmas sza-
vak. De *igazak*.

Nemzeti érték — pusztulóban?

Hadd nyugtassam meg mindjárt az ol-
vasót, hogy a pusztulás rémképének föl-
villantása csak amolyan újságíró fogás.
A figyelem fokozott fölkelését célozza
csupán. Meggyőződésem, hogy amíg
Imolya Imre kezeli a gyűjteményt, egyet-
len papírlap sem veszhet el, nem szen-
vedhet sérülést. *Megszállott* ember, aki
nem ismer fáradtságot, munkaidőt meg
ilyesmit. Ám azt hiszem, a Könyvtáros
olvasóinak nem kell hosszan bizonygat-
nom, hogy *egyetlen* könyvtáros egyszé-
rűen képtelen — tartósan — ekkora
gyűjtemény kezelésére, gondozására, a
sokágú munka szakszerű és korszerű vi-
telére. Hogy *Imolya Imre* mégis képes,
az csoda. De vajon meddig bírja? Med-
dig *bírhatja*?

Gondolom, nem kerülte el figyelmü-
ket, hogy az eddigiek során többnyire
„gyűjtemény”-ről beszéltem, s ahol csak
lehetett, kerültem a „könyvtár” kifeje-
zést.

Mai felfogásunk és igényünk szerint
ugyanis csak olyan intézményt tekinthe-
tünk „könyvtár”-nak, amely rendelkezik
a könyvtár elnevezésű intézmény műkö-
déséhez szükséges alapfeltételekkel. Már-
pedig a hódmezővásárhelyi Bethlen Gá-

